

вбивств, даних про особу вбивці й потерпілих, які виявляються в кожному епізоді серії вбивств.

В основі підходу до розуміння «криміналістичної характеристики серійних вбивств» лежать теоретичні положення криміналістичної характеристики певного виду вбивств. Якщо навіть вбивства були скоєнні без свідків, їх поєднують такі елементи: 1) час і місце скоєння вбивства, або виявлення трупа; 2) спосіб скоєння вбивства; 3) обстановка й обставини скоєння вбивства (слідова картина скоєння вбивства); 4) мета вбивства; 5) предмет злочинного зазіхання.

Ці елементи криміналістичної характеристики вбивств є обов'язковими при розслідуванні будь-якого скоєнного вбивства.

Мотиви й дані про особу злочинця є додатковими факторами, які обумовлюють подальшу конкретизацію елементів криміналістичних характеристик серійних вбивств.

Проблемам розслідування злочинів певних видів, а саме умисних вбивств поділяли певну увагу такі вчені, такі, як С. А. Афанасьєв [1], В. П. Бахін [2], В. В. Тіщенко [4], В. Ю. Шепітько [5], В. Г. Лукашевич [6]. Разом з цим, слід зазначити, що методиці розслідування серійних вбивств увага науковцями приділялася не на достатньому рівні. Усунення цієї прогалини і є **метою** даної статі.

Серійні вбивства являють собою сукупність злочинів, локалізованих часом, простором і діями тієї самої особи або групи осіб. Тому їхня криміналістична характеристика містить інформацію, що відтворить обстановку, властиву тільки серіям злочинів, скоєних певними особами, на відміну від серійних злочинів, скоєних іншими особами.

У криміналістичну характеристику конкретної серії вбивств входять всі структурні елементи, з яких складаються індивідуальні криміналістичні характеристики кожного вбивства, що входить у дану серію незалежно від того, як часто вони повторюються. Причому склад елементів, які характеризують кожне з вбивств, може бути різним. Навіть найбільш повна по кількості елементів криміналістична характеристика одного вбивства може не містити в собі тих елементів, які є в криміналістичній характеристиці іншого вбивства. З цього можна зробити висновок про те, що криміналістична характеристика серійних вбивств є специфічною категорією. Мотиви й дані про особистість злочинця є додатковими факторами, які обумовлюють подальшу конкретизацію елементів криміналістичних характеристик серійних вбивств.

Серійним вбивствам як специфічній категорії злочинів деякою мірою властиві ті риси, що й видової криміналістичної характеристиці, але остання має більше загальний характер. Елементний склад характеристики серій вбивств відрізняється більшим ступенем конкретності.

Він більш точно відтворить картину злочинів, скоєних тим самим злочинцем, і дозволяє більш точно виділити індивідуальні ознаки, які характеризують цих осіб, а також сприяють їхньому розшуку й викриттю. Зазначені вище властивості елементів криміналістичної характеристики серійних вбивств дозволяють правильно організувати роботу з виявлення серійних вбивств.

В основі криміналістичної характеристики серійних вбивств лежать процеси скоєння й приховання цих злочинів, які визначають закономірності відбиття ознак вчиненого в реальності.

Як зазначалося вище, криміналістична характеристика серійних вбивств – це система, однак як будь-яка система вона має свою, більше розширену структуру. *До числа таких елементів структури криміналістичної характеристики серійних вбивств, можливо, віднести наступні:* 1) предмет злочинного зазіхання, або, як його ще називають, предмет злочинного інтересу; 2) спосіб скоєння вбивств; 3) механізм скоєння вбивств; 4) обстановка скоєння вбивств; 5) ознаки скоєння вбивств (слідова картина); 6) криміналістична характеристика особи злочинця (вбивці); 7) криміналістична характеристика особи потерпілого (жертви); 8) зв'язок конкретного епізоду з даною серією вбивств; 9) мета й мотиви скоєння вбивств.

Предметом злочинного зазіхання будь-якого вбивства є життя людини – саме цінне, що є в кожного з нас. І даний предмет найбільш очевидний при здійсненні вбивства.

Основою криміналістичної характеристики є *спосіб скоєння вбивства*. Спосіб скоєння вбивства можна розділити на три етапи:

- 1) спосіб підготовки до вбивства;
- 2) спосіб безпосереднього здійснення вбивства;
- 3) спосіб приховання слідів злочину (вбивства).

По способі скоєння злочину можна довідатися багато деталей, які надалі дають можливість направити розслідування справи по правильному шляху. Наприклад, спосіб вбивства може вказувати на статтю вбивці, його фізичну чинність, вміння володіти певним видом зброї й інше, що при розслідуванні серійних вбивств дуже важливо.

Механізм скоєння вбивства дає можливість увити, які події відбувалися й у якій послідовності. Також за допомогою побудованої моделі механізму події можна перевірити покази потерпілого, свідків про подію, що відбулася, і з'ясувати додаткові докази вбивства.

Не менш важливим елементом є й *слідова картина вбивства*. При скоєнні серійних вбивств, залежно від виду вбивства, різна й слідова картина. Слідова картина являє собою сукупність різних слідів, залишених вбивцею й жертвою на місці скоєння злочину. До них треба віднести: а) всі матеріальні сліди, які залишаються на жертві

від знаряддя вбивства; б) сам труп; в) знаряддя злочину; г) різні сліди від взуття, відбитки пальців; д) недокурки від сигарет і інші сліди, які свідчать про перебування злочинця на місці вбивства. У деяких випадках слідів більше на місці скоєння вбивства, в інших перевагу слідів можна простежити на місці виявлення трупа. Таке кількісне розходження допомагає слідчому відрізнити місце скоєння вбивства від місця виявлення трупа або від місця його розчленовування.

При розслідуванні серійних вбивств дуже велике значення має питання віднесення певного епізоду до даної серії вбивств. **Тут важливо з'ясувати: чи є ці кілька вбивств серією, чи відноситься цей епізод до даної серії, якщо відноситься, то чим це можна підтвердити?** Якщо зв'язок підтверджується, то на підставі вже наявних даних можна зробити певні висновки та ставити питання про об'єднання кримінальних справ.

Мета й мотиви можуть бути різними, залежить це від специфіки самого вбивства: особи вбивці, місця скоєння вбивства, особи й роду занять потерпілого, предмета зазіхання й багатьох інших ознак.

Здається, що тут необхідно більш докладно зупинитися на способах і обставині скоєння вбивств, які є основою криміналістичної характеристики серійних вбивств. Як ми вже відзначали, спосіб скоєння вбивства має три етапи: спосіб підготовки до вбивства, спосіб скоєння безпосередньо вбивства й спосіб приховання слідів злочину (вбивства). Способи скоєння вбивств можуть бути дуже різноманітні.

Способи підготовки до вбивства це дії злочинця по готуванню до вбивства: 1) продумування деталей скоєння вбивства й приховання слідів злочину (сюди ставиться й продумування способу скоєння вбивства); 2) обрання певного знаряддя вбивства (вогнепальної, холодної зброї); 3) збирання інформації про жертву (інформація може бути різної: відомості про розпорядок дня, родині, знайомствах, характері жертви, звичках і ін.); 4) підбір транспорту, за допомогою якого злочинець збирається вчинити злочин (іноді злочинець може використовувати кілька транспортних коштів); 5) вибір місця, зручного злочинцеві часу для скоєння вбивства; 6) створення певних умов для скоєння вбивства.

Спосіб скоєння й приховання злочину є основою криміналістичної характеристики вбивств. Людину можуть позбавити життя шляхом *побиття руками або ногами, скидання з висоти або з автомобіля, що рухається (транспортного засобу), отруєння, удушення, утоплення, а також з використанням вогнепальної й холодної зброї, а також іншими способами*. Безпосереднє скоєння вбивства характеризується нанесенням жертві поранень і ударів, які стали смертельними для неї. Більше точну інформацію про спосіб скоєння вбивства надає експерт, що провадить судово-медичну експертизу. Він більш детально може сказати, як було нанесено поранення або удар:

з якої сторони, під яким кутом, яким предметом, якщо це вогнепальне поранення, то з якої відстані стріляв злочинець, який калібр зброї він використовував, у якому положенні перебувала жертва під час вбивства. Спосіб вбивства може вказати на стать злочинця, його фізичну чинність, спеціальні навички, можливий рід занять, військовий або інший досвід, уміння володіти певними видами зброї.

До *способів приховання вбивств* ставляться дії злочинця по знищенню або прихованню трупа або його частин, переміщенню трупа з місця вбивства в інше місце, розчленовуванню й спотворюванню трупа, прихованню знаряддя вбивства, одягу й взуття вбивці, речей, які належали жертві, знищенню слідів на місці вбивства, інсценівці вбивства під самогубство, нещасний випадок, несподівану смерть, що наступила природним шляхом. Спосіб приховання вбивства може вказувати на зв'язок злочинця й жертви. Так, наприклад, вбивства, які замасковані під інсценівку, звичайно відбуваються особами, які були близькі з потерпілим, у яких найчастіше й з'ясовують причину смерті жертви. Злочин також може бути скоєно найманим убивцею, тобто на замовленням.

Спосіб приховання вбивства залежить якоюсь мірою й від взаємозв'язку злочинця з жертвою. Це пов'язане з тим, що у злочинця своєрідна психологія: якщо злочинець до вбивства не був знайомим з жертвою, те найчастіше він позбувається від трупа шляхом переміщення його з місця вбивства, викидання з автомобіля або, наприклад, закриває гілками, землею, скидає з обриву. Дана обставина може вказувати на те, що злочинець під час скоєння злочину був наляканий і розгублений. Якщо ж злочинець знав жертву до вбивства, то в такому випадку найпоширенішим способом приховання слідів злочину є спалення трупа, утоплення, розчленовування, спотворювання трупа кислотою. Так звані професіонали своєї справи, або, інакше кажучи, наймані вбивці, використовують різні способи приховання злочину – все залежить від переваги убивцею того або іншого способу.

При розслідуванні серійних вбивств певне значення має *обстановка скоєння злочину*, що містить у собі місце, час скоєння злочину, місцевість, де було скоєно вбивство, предметна обстановка.

Місце вбивства звичайно пов'язане з житлом злочинця або його жертви, з місцем проведення вільного часу, зі шляхами пересування потерпілого на роботу, до місця відпочинку, до рідних, знайомим. При скоєнні серійних вбивств місце скоєння вбивства може збігатися, наприклад, у межах якого-небудь району, міста. Іноді вбивця вибирає схожі місця по навколишньому оточенню, у якій йому зручно вчиняти свої злочини. Наприклад, сексуальні серійні вбивства відбуваються найчастіше в певній житлі або в певному місці. Це пов'язане із психологічним сприйняттям убивцею місця скоєння вбивства. Але більшість серійних вбивств вчиняються в різних місцях.

Якщо вбивство відбувається способом, що пов'язаний із застосуванням автомобіля, то місцем вбивства вибирається маршрут, що має різкі повороти, що проходить по березі моря, ріки, озера, лиману, прірви, яру.

Час вбивства при раніше продуманих злочинах вибирається так, щоб зникнення особи було виявлено, якнайпізніше й заяву про зниклу особу, або про виявлений труп надійшло в правоохоронні органи не відразу після вбивства. При скоєнні вбивств без особливої підготовки або на побутовому ґрунті час пов'язаний з поведінням злочинця й жертви є не дуже тривалим. Тому при розслідуванні вбивств завжди обов'язково перевіряють шлях і час переміщення вбивці й жертви до скоєння вбивства й злочинця після скоєння злочину. Час скоєння серійних вбивств найчастіше нічне, особливо якщо вбивства відбуваються сексуальним маніяком.

Деяку специфіку мають вбивства, вчинені з метою заволодіння чужим майном і витягом матеріальної вигоди, найчастіше з метою заволодіння нерухомістю. Специфіка цих вбивств укладається в тім, що вони не відразу виявляються, тому що потерпілий або зникає, або раптово вмирає, на перший погляд, природною смертю, або від нещасного випадку, або в результаті самогубства. І тільки після його зникнення або смерті, іноді через дуже довгий час, з'ясовується, що існують документи, по яких право власності на якесь майно або нерухомість перейшло до іншої особи, нерідко не по волевиявленню потерпілого, а по підроблених документах.

Знаючи хоча б кілька обставин обстановки здійснення злочину, можна попередити здійснення нового вбивства.

Література:

1. Афанасьев С. А. Особенности расследования сексуально-садистских убийств : уч. пос. / С. А. Афанасьев, В. И. Иванов, В. В. Новик. – С.-Пб., 1993. – 80 с.
2. Бахин В. П. Слідча практика: проблеми вивчення й удосконалювання / В. П. Бахин. – К. : Лыбидь, 1991. – С. 31
3. Бабаева Э. У. О раскрытии и расследовании умышленных убийств, совершенных наемными лицами / Э. У. Бабаева, С. М. Пслецкая, Ю. М. Самойлов и др. – М., 1990. – С. 2.
4. Тищенко В. В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз : монографія / В. В. Тищенко. – Одеса : «Юр. література», 2002.
5. Криміналістика / під ред. В. Ю. Шепитько. – Харків: Одиссей, 2001, – С. 32.
6. Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів. Теоретичні та практичні проблеми використання, можливостей криміналістики й судової експертизи в розкритті й розслідуванні злочинів / В. Г. Лукашевич. – К. : Укр. академія внутрішніх справ, 1996. – С. 17-26.